

آموزش مرمت-کارگاه اجرای کاربردی- دانشگاه تهران-۱۳۹۲-عکس:علی جواهری

محمد رضا محمودی

پذیرد و در درازمدت توازن بین خروجی دانشگاه‌ها و ورودی بازار کار به هم خواهد خورد و در نتیجه جمعیت تحصیل کردگان بیکار و یا مشغول در خارج از حیطه‌ی تخصصی خود رو به افزایش خواهد گذاشت و اشباع فضای کار را منتج خواهد شد.

سابقه‌ی تشکیل رشته‌ی مرمت بناهای تاریخی در ایران به پذیرش این رشته در مقطع کارشناسی ارشد با عنوان مرمت آثار باستانی در دانشگاه فارابی (دانشگاه هنر فعلی) در سال ۱۳۵۵، به عنوان نقطه‌ی عطفی در تاریخ آموزش عالی مرمت بناها و بافت‌های تاریخی و مرمت اشیاء فرهنگی تاریخی در ایران باز می‌گردد. در سال ۱۳۵۶ موافقت‌نامه‌ی آموزشی تنظیم شده مابین دکتر جمشید بهنام رئیس وقت دانشگاه فارابی و نصرت الله مجتبیایی مدیرعامل سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران به منظور تأمین کادر فنی و نیروی انسانی سرآغاز پذیرش دانشجو در مقطع کارشناسی ارشد مرمت دانشگاه فارابی (دانشگاه هنر) بوده است.

پذیرش این رشته ابتدا در دانشکده‌ی پردیس اصفهان وابسته به دانشگاه فارابی و به سال ۱۳۵۵ با هدف تربیت نیروهای متخصص در زمینه‌ی حفظ و نگهداری آثار و ابنیه‌ی تاریخی تأسیس شد و به عنوان اولین مرکز آموزش عالی ایران در زمینه‌ی مرمت، فارغ‌التحصیلان دوره‌های کارشناسی باستان‌شناسی،

تربیت نیروی متخصص، ایجاد اشتغال و استفاده از خدمات آن‌ها در زمره‌ی مشغولیت‌های مهم هر سیستم آموزش عالی است. بدیهی است هنگامی که کسب مهارت و ایجاد تخصص‌های مختلف با نیازهای جامعه هماهنگ باشد از هدر رفتن منابع مالی، ناامیدی در قشر جوان و فرهیخته‌ی جامعه که به عنوان سرمایه‌های توانمند و منابع انسانی مطرح هستند، جلوگیری می‌گردد و علاوه بر این استفاده مناسب از این سرمایه‌ی بی‌بدیل و سرنوشت‌ساز، کشور را به سمت توسعه‌ی روز افزون سوق می‌دهد. اشتغال دانش‌آموختگان مراکز آموزش عالی یکی از شاخص‌های مهم برای ارزشیابی درجه‌ی اثر بخشی آن‌هاست، به طوری که اتحادیه‌ی دانشگاه‌ها (IAI) بر آن تأکید می‌کند. از سویی آگاهی از وضعیت شغلی و شناسایی جنبه‌های مختلف شغلی در رشته‌های آموزشی، برای جهت‌یابی به برنامه‌های آموزشی آینده ضروری است. گسترش دانشگاه‌ها در سال‌های گذشته باعث افزایش تعداد دانش‌آموختگان در بیشتر رشته‌ها از جمله رشته‌ی مرمت ابنیه و بافت‌های تاریخی شده است. از آنجا که بخش مهمی از سرمایه‌ی ملی صرف آموزش عالی می‌شود، به نظر می‌رسد که دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها برای جذب در بازار کار و انتخاب شغل آینده، پس از فراغت از تحصیل نباید مدت زیادی را منتظر و بیکار باشند. اگر این اتفاق، یعنی زمان بالای جذب در بازار کار، صورت

نقاشی، معماری داخلی، ساختمان، شیمی و نساجی را به عنوان دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد مرمت ابنیه و کارشناسی ارشد مرمت آثار تاریخی پذیرش نمود. در آغاز دانش‌آموختگان رشته‌های باستان‌شناسی، معماری و عمران با ورود به این دوره‌ی تحصیلات تکمیلی مهارت‌های لازم را در ارتباط با حفاظت و مرمت بناها و بافت‌های تاریخی کسب می‌کردند که این روال در سال ۱۳۷۷، با خروج اولین دوره از دانش‌آموختگان کارشناسی مرمت و احیاء بناهای تاریخی تغییر پیدا کرد.

بعد از انقلاب اسلامی دانشکده‌ی پردیس اصفهان به عنوان یکی از دانشکده‌های مجتمع دانشگاه‌های هنر اقدام به پذیرش دانشجو در رشته‌ی کارشناسی مرمت آثار تاریخی نمود و هم‌راستا با سایر ارگان‌های متعدد متولی آموزش دانشگاهی هنر از جمله دانشگاه فارابی، دانشکده‌ی هنرهای تزئینی و مدرسه‌ی عالی موسیقی به ایفای نقش پرداخت.

پس از انقلاب اسلامی و با وقفه‌ای چندساله پذیرش دانشجو در رشته‌ی کارشناسی ارشد مرمت در این دانشگاه مجدداً پیگیری شد. با وجود تفکیک دو رشته‌ی تحصیلی کارشناسی ارشد «مرمت و احیاء بناها و بافت‌های تاریخی» و «مرمت اشیاء فرهنگی-تاریخی» و تغییر متناسب محتوای برنامه‌ی آموزشی آن‌ها، تبدیل دانشگاه فارابی و تأسیس دانشگاه هنر، و شکل‌گیری سازمان میراث فرهنگی کشور از مهمترین عواملی بود که در طی این سال‌ها باعث شد تا دانشگاه هنر برای نزدیک به دو دهه به عنوان تنها موسسه آموزش عالی در مقطع تحصیلات تکمیلی به آموزش مرمت بناها و بافت‌های تاریخی و مرمت اشیاء فرهنگی، تاریخی بپردازد.

همزمان بعد از تأسیس سازمان میراث فرهنگی مرکز آموزش عالی میراث فرهنگی که در سال ۱۳۶۸ تأسیس گردید، به عنوان یکی از واحدهای سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری بطور مستمر نسبت به آموزش، پژوهش و تربیت نیروی انسانی کارآمد در زمینه‌های مربوط به حوزه‌ی فعالیت سازمان فعالیت داشته است. این مرکز نیز در ابتدای تأسیس با پذیرش در رشته‌ی کارشناسی مرمت بناهای تاریخی سعی در تأمین نیروی کارآمد برای سازمان میراث فرهنگی داشته است که این امر تاکنون نیز ادامه داشته است.

در ایران اولین دانشگاهی که بعد از انقلاب و در سال ۱۳۷۹ شروع به پذیرش در رشته‌ی مرمت بناها و بافت‌های تاریخی در مقطع ارشد نمود، دانشگاه هنر اصفهان بود که به تازگی از دانشگاه هنر جدا و به عنوان واحدی مستقل فعالیت می‌نمود.^[۱]

بطور کلی سابقه‌ی پذیرش در رشته‌ی مرمت در مقطع تحصیلات تکمیلی در ایران به شکل فعلی به ۱۶ سال قبل باز می‌گردد که ابتدا با پذیرش دانشگاه هنر اصفهان آغاز شد و سپس دانشگاه‌های دیگر نیز شروع به پذیرش در این رشته نمودند. در ۱۶ سال گذشته در پذیرش ارشد رشته‌ی مرمت، با رشد فارغ‌التحصیلان این رشته و

۱- می‌تواند روند آموزش مرمت به دو بخش، قبل از انقلاب و بعد از انقلاب تفکیک شود.

احساس نیاز نیروی حرفه‌ای در حوزه‌ی میراث فرهنگی، دانشگاه‌های پذیرنده‌ی دولتی نیز گسترش پیدا کرد؛ به نحوی که امروز ما شاهد آن هستیم که دانشگاه‌های تهران (پذیرش از سال ۸۲)، شهید بهشتی (پذیرش از سال ۸۷)، علم و صنعت (پذیرش از سال ۸۶)، هنر تهران (پذیرش از سال ۸۹)، هنر اصفهان (پذیرش از سال ۷۹) و بین‌المللی قزوین پذیرش (پذیرش از سال ۹۳) دانشجو را در مقطع ارشد دارند. در سال ۹۵ مجموع پذیرش روزانه‌ی این دانشگاه‌ها ۶۷ نفر و در دوره‌ی شبانه ۲۴ نفر بوده است. که مجموعاً پذیرش رشته‌ی مرمت در مقطع ارشد در دانشگاه‌های کشور ۹۱ نفر می‌باشد. البته دانشگاه آزاد نیز در کنار دانشگاه‌های دولتی، پذیرش دانشجو در این رشته در مقطع کارشناسی ارشد را دارد. در همین راستا در دانشگاه آزاد، رشته‌ی مرمت ابنیه و بافت در واحدهای ابهر، تهران جنوب، تهران مرکزی، سوادکوه، علوم تحقیقات و یزد پذیرش دانشجو دارد که بر اساس اعلام دانشگاه آزاد مبنی بر ظرفیت پذیرش هر دانشگاه در مقطع ارشد ۲۰ نفر است، پذیرش دانشجو در رشته‌ی مرمت ابنیه و بافت‌های تاریخی در کل واحدهای این دانشگاه حدود ۱۲۰ نفر در سال گذشته بوده است.

با توجه به ظرفیت دانشگاه‌های دولتی و آزاد، پذیرش دانشجو مرمت در سال گذشته در مقطع ارشد حدود ۲۱۰ نفر بوده است. این در حالی است که ظرفیت این رشته در مقطع دکتری در سال گذشته ۳ نفر و در سال ماقبل آن ۸ نفر بوده است که از طریق دانشگاه هنر اصفهان (هر ساله) و دانشگاه تهران (یک سال در میان) جذب شده‌اند.

از سویی رشته مرمت در مقطع کارشناسی در سال گذشته از طریق دانشگاه‌های ارومیه (۵۰ نفر)، قزوین (۴۰ نفر)، سبزوار (۶۰ نفر)، سمنان (۴۰ نفر)، زاهدان (۲۵ نفر)، کرمان (۶۰ نفر)، دزفول (۴۵ نفر)، اصفهان (۲۵ نفر) در دانشگاه‌های دولتی پذیرش داشته‌اند که مجموعاً حدود ۳۴۵ نفر پذیرش داشته‌اند. البته چند برابر این تعداد هم در دانشگاه‌های آزاد، غیرانتفاعی و پیام‌نور پذیرش دانشجو در رشته‌ی مرمت در سال گذشته داشته‌اند.

با توجه به آمار ارائه شده، اگر به طور متوسط پذیرش هر ساله دانشجو در مقطع ارشد مرمت در دانشگاه‌های دولتی ۶۰ نفر بوده باشد، نتیجتاً ۹۶۰ دانشجو در طی این ۱۶ سال در رشته‌ی مرمت در مقطع ارشد در دانشگاه‌های دولتی پذیرفته شده و تحصیل کرده و یا می‌کنند. در مورد مقطع دکتری مرمت هم حدوداً با تعداد کمتر از ۳۰ نفر روبه‌رو هستیم که مجموعاً ورودی رشته‌ی مرمت در مقاطع تحصیلات تکمیلی در طی این سال‌ها کمتر از هزار نفر بوده است.

طبق همین آمار تعداد بسیار زیادی هم در طی سال‌های اخیر از مقطع کارشناسی در این رشته فارغ‌التحصیل شده‌اند.

تمامی مواردی که از نظر گذشت سیری از شکل‌گیری آکادمیک رشته‌ی مرمت در ایران و گسترش آن در مقاطع تحصیلی گوناگون در دانشگاه‌های کشور برای تأمین نیروی حرفه‌ای در این رشته به‌واسطه‌ی ظرفیت‌های بسیار زیادی که در کشور وجود دارد، بود. بررسی وضعیت فعلی افراد محصل در این رشته نشان از رشد

آموزش مرمت-دانشکده حفاظت و مرمت دانشگاه هنر اصفهان-عکس از فرزانه اولیاء

متولی این امر اغلب مدیران شهرستان‌ها و یا مدیران استانی بدون داشتن تخصصی در حوزه میراث فرهنگی، در این مناصب گمارده شده‌اند. متأسفانه بخشنامه به‌کارگیری مدیران میراث فرهنگی از فارغ‌التحصیلان مرمت و معماری که در سال ۹۳ تصویب شد بعد از مدتی لغو شد و مسکوت ماند. از سویی وضعیت شرکت‌های خصوصی فعال در این حوزه نیز از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. اغلب کارهای مرمتی در کشور از شرقی‌ترین تا غربی‌ترین نقطه‌ی کشور توسط چند شرکت مشخص انجام می‌شود که اغلب کارهای کوچک و بزرگ را تحت لوای خویش دارند. این امر سبب شکل‌گیری مافیای مشخصی از سررشته‌های دولتی تا شرکت‌های مشخص خصوصی در این حوزه شده که امکان فعالیت حتی به‌صورت محدود برای مستقل که از این رشته تازه وارد بازار کار شده‌اند را گرفته است. در بخش علمی و پژوهشی مرمت نیز وضع چندان تعریفی ندارد. دانشگاه‌های آزاد و پیام نور به‌طور وسیعی پذیرش در این رشته بدون در نظر گرفتن کیفیات مشخص آموزشی و نیاز قطعی موجود در بازار کار، دارند. از سویی وضع در دانشگاه‌های دولتی نیز درخور توجه است. میزان تطابق سرفصل‌های درسی با نیازهای بازار کار از جمله نقاط ضعف در دانشگاه‌های دولتی به شمار می‌روند. عدم وجود رویکرد در تربیت نیروی انسانی موردنیاز در دانشگاه‌ها نیز از جمله ضعف‌های سیستم آموزشی در این رشته به شمار می‌آیند. از سویی پذیرش آسان در مقطع تحصیلات تکمیلی در رشته‌ی مرمت در دانشگاه‌های دولتی سبب گشته تا تعدادی از دانشجویان این رشته در مقطع ارشد با عقبه‌ی علمی کاملاً غیرمرتبط با این رشته به دانشگاه‌های دولتی وارد شوند

بی‌سابقه‌ی محصلین و مؤسسات و دانشگاه‌های پذیرنده‌ی این رشته، نسبت به سال‌های ابتدایی تأسیس آن دارد. به‌طورکلی با توجه به آمار ارائه‌شده چیزی در حدود ۱۰۰۰ نفر در مقطع کارشناسی در کلیه‌ی دانشگاه‌ها و مؤسسات دولتی و غیردولتی پذیرفته شده‌اند. این در حالی است که چیزی در حدود ۱۳۰۰ نفر پذیرش در مقاطع گوناگون در این رشته در سال قبل صورت پذیرفته است.

اما سؤال اصلی و جدی در این زمینه پیش می‌آید که آیا اساساً این ظرفیت موجود شغلی چه بالقوه و چه بالفعل پاسخگوی این حجم از فارغ‌التحصیلان در این رشته است؟ آیا سازمان‌هایی که با این رشته مرتبطند هنوز برای تأمین افراد مورد نیاز خود از فارغ‌التحصیلان این رشته استفاده می‌کنند؟ آیا شرکت‌های خصوصی فعال در این رشته توانایی استفاده و یا خواست بهره‌مندی از این ظرفیت فارغ‌التحصیل را دارند؟ آیا اساساً کیفیت آموزشی اجازه بهره‌مندی حداکثری از این ظرفیت را می‌دهد؟ برای پاسخ به این سؤالات بهتر است باز به وضع موجود در همین رشته بازگردیم. اگر نگاهی به سازمان‌های متولی در این امر بیندازیم متوجه خواهیم شد که بسیاری از افرادی که طی سالیان گذشته جذب این سازمان‌ها چه در سطوح کارشناسی و چه در سطوح مدیریتی شده‌اند، اغلب از فارغ‌التحصیلان رشته مرمت نبوده‌اند. به‌عنوان مثال در سازمان میراث فرهنگی^[۲] به‌عنوان

۲- می‌توان به ساختار و تجارت سازمانی میراث فرهنگی اشاره کرد و نقاطی که نیازمند متخصصین مرمت هست ذکر شود؛ حتی در مورد شهرداری (شهرهای تاریخی نظیر یزد و کاشان و اصفهان و...) اداره راه و شهرسازی و کلیه‌ی نهادهای دولتی که از بدنه‌ی تخصصی مرمت به‌عنوان کارشناس می‌توانند بهره‌برند ذکر گردد.

آموزش مرمت-کلاس درس مرمت دکتر محمد رضا اولیاء-یافت تاریخی یزد-خانه سیگاری-عکس از محمد حسینی

به طور کلی می توان معضلات موجود در آموزش آکادمیک رشته‌ی مرمت را به طور زیر خلاصه کرد:

- ۱- عدم وجود سرفصل‌های مناسب با نیازهای بازار کار در دروس دانشگاهی
- ۲- عدم جذب نیرو توسط دستگاه‌های متولی در این امر از فارغ‌التحصیلان در این رشته
- ۳- پذیرش بیش از ظرفیت مورد نیاز بازار کار در این رشته در طی سالیان گذشته توسط دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی
- ۴- عدم ایجاد مهارت‌های فنی در دانشجویان این رشته برای ورود به بازار کار
- ۵- بسته بودن بازار کار خصوصی در این رشته توسط چند شرکت خاص
- ۶- حضور دانشجویانی با عقبه‌ی علمی کاملاً نامرتب با این رشته در مقطع ارشد به علت سهولت در پذیرش این رشته در این مقطع
- ۷- عدم نیاز دانشگاه‌ها به جذب نیروی علمی به عنوان استاد و یا هیئت علمی به علت نبود ظرفیت مناسب. ■

و در نهایت خروجی بدون ظرفیت علمی مناسب را در این رشته شاهد باشیم. به عنوان مثال در چند سال اخیر در دانشگاه‌های دولتی در مقطع ارشد علاوه بر رشته‌های مرتبطی چون معماری و تا حدودی عمران، ما شاهد حضور دانشجویانی با عقبه‌ی علمی همچون مامایی، زبان انگلیسی، گیاه پزشکی و... هستیم.

به طور کلی کلاف به هم پیچیده آموزشی در رشته‌ی مرمت از ظرفیت‌های مورد نیاز در این رشته تا کیفیت آموزشی و پژوهشی را شامل می‌شود. امروزه ما شاهد آن هستیم که اغلب فارغ‌التحصیلان این رشته بدون داشتن مهارت‌های فنی سعی در جستجوی کار دارند. جایگاه نامشخص مهارت‌های فنی در تربیت نیروی مورد نیاز در آموزش آکادمیک حلقه‌ی مفقوده‌ی این کلاف به هم پیچیده محسوب می‌شود.

از سویی لزوم بازنگری در سرفصل‌های آموزشی و حتی لزوم بازنگری در گرایش‌های این رشته در مقاطع مختلف تحصیلی بیش از پیش احساس می‌شود. درست است که با غنای فرهنگی این سرزمین نیروی مورد نیاز برای حفاظت از این آثار نیز باید متناسب با ظرفیت‌های موجود باشد اما اساساً نگاه‌های دولتی و مردمی نسبت به ظرفیت‌های فرهنگی و سودآور بودن آن سبب گشته تا عملاً نیروی مورد نیاز در این حوزه محقق نشود و به مرحله‌ی عمل تبدیل نشود. از سویی حیاط خلوت بودن سازمان میراث فرهنگی برای دولت سبب گشته تا در طی چند سال گذشته اغلب نیروهای مورد نیاز در این سازمان بر اساس تعهد و نه تخصص جذب شوند که این امر در پشت در ماندن بسیاری از فارغ‌التحصیلان این رشته برای جذب در مشاغل حرفه‌ای مؤثر واقع شود.